

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1572>

Volume 6 Issue 5, p. 455-475, May 2013

**BİLGE BİR HÜKÜMDAR GAZNELİ SULTAN İBRAHİM B.
MESUD (450-492/1059-1099)***

A WISE RULER, GHAZNAVID SULTAN IBRAHİM B. MASOOD (450-492/1059-1099)

Doç. Dr. Kazım PAYDAŞ

Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Abstract

The struggle for power after which started by Ghaznavid Empire Sultan Masood being killed by his own men began to weaken the state. Then, with the death of Sultan Maudud Ghaznavid state was in a mess. Seljuqs, after the death of Sultan Maudud, wanted to take advantage of the changes in succession under the Ghaznavids. For this purpose, with the army of Chaghri Beg and his son Alp Arslan they marched on Ghazni. In the meantime, Ghaznavid sultan Abdarrashid b. Mahmoud gave the task of stopping the Seljuqs to Hajib Toghril. Hajib Toghril succeeded to defeat firstly Alp Arslan, and then Chaghri Beg. However, Toghril, after this success, by attacking Ghazni killed Abdarrashid and declared himself as ruler. Thus, Sebüktegin dynasty faced with the threat of extinction. But another Ghaznavid control, eliminated Hajib Toghril, to sustain the existence of Ghaznavid Sebüktegin dynasty. However, the Seljuq confusion and danger of the country continued. This situation continued until Sultan Abraham b. Masood is the monarch, Sultan Abraham, one of the most capable rulers of Ghaznavid Empire, kept the country against

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

the Seljuqs with the wisdom of the mind. Then, eliminating the confusion in the country, he started again the neglected campaigns in India.

While Sultan Abraham continued this successful policy against the Seljuks, he was highly precise about eliminating the problems of the citizens. He showed a great effort to charity work and in this sense, mosques and caravanserais have been built. All of Ghaznavid Sultans, Sultan Abraham left a reputation to the future generations as one who is religious, working for the welfare of citizens, helpful and wisdom. This reputation is not forgotten, even in the next century

Key Words: Ghazni, Sultan Masood, Hajib Toghril, Sultan Abraham, India.

Öz

Gazneli Devletinde Sultan Mesud'un kendi adamları tarafından öldürülmesinden sonra başlayan iktidar mücadelesi devleti zayıflatmaya başladı. Daha sonra ise Sultan Mevdud'un ölümü ile Gazneli devletinde bir karışıklık meydana çıktı. Selçuklular Sultan Mevdud'un ölümünden sonra Gazneliler tahtında ardı ardına meydana gelen değişikliklerden yararlanmak istediler. Bu amaçla Çağrı Bey ve oğlu Alp Arslan orduları ile Gazne üzerine yürüdüler. Bu sırada Gazneliler sultanı olan Abdurreşid b. Mahmud, Hâcib Tuğrul'a Selçuklular'ı durdurma görevini verdi. Hâcib Tuğrul önce Alp Arslan'ı, ardından Çağrı Bey'i mağlup etmeye muvaffak oldu. Ancak Tuğrul bu başarının ardından, Gazneye hücum ederek Abdurreşid'i öldürterek kendisini hükümdar ilan etti. Böylece Sebüktegin hanedanı yok olma tehlikesi ile karşılaştı. Fakat başka bir Gazneli kumandanın Hâcib Tuğrul'u ortadan kaldırması ile Gazneli Sebüktegin hanedanı varlığını koruyabildi. Ancak ülkedeki karışıklık ve Selçuklu tehlikesi devam etti. Bu durum Sultan İbrahim b. Mesud'un tahta çıkışına kadar devam etti. Gazneli devletinin en kabiliyetli hükümdarlarından biri olan Sultan İbrahim dedesi Gazneli Mahmud dönemindeki kadar güçlü olmamalarına rağmen akli ve bilgeliği ile Selçuklulara uygulamış olduğu siyaset sayesinde ülkesini koruyabildiği gibi ayrıca bu dönemde artık oldukça zayıflamış olan Gazneli devleti ile Selçuklular arasında iki eşit devlet gibi bir barış anlaşması yapmayı başardı. Ardından da ülkesindeki karışıklıkları adaleti ve bilgeliği ile ortadan kaldırarak, bu sırada ihmal edilmiş olan Hindistan seferlerine tekrar başladı.

Sultan İbrahim, Selçuklulara karşı bu başarılı siyasetini devam ettirirken, teb'asının sorunlarını gidermede son derece hassas davrandı. O, hayır işleri için büyük bir çaba sergiledi ve bu anlamda mescitler ile kervansaraylar inşa ettirdi. Bütün Gazneli Sultanları arasında, Sultan İbrahim dindar, teb'asının refahı için çalışan, yardımsever ve irfan sahibi biri olarak gelecek kuşaklara bir ün bıraktı. Bu ün bir sonraki yüzyıl içinde dahi unutulmamıştı.

Anahtar Kelimeler: Gazne, Sultan Mesud, , Hâcib Tuğrul, Sultan İbrahim, Hindistan.

Giriş

Türklerin tarih boyunca yayıldıkları ve devletler kurdukları ülkelerden birisi de Afganistan'dır. Türkler, bu bölgede M. Ö. II. yüzyıldan itibaren devletler kurmuşlardı. Bu Türk devletlerinden biri olan Gazneliler¹, buraların eskiden beri farklı Türk gruplar tarafından yerleşilmiş bölgeler olmasının avantajından da faydalanarak kurulmuştur². Gazneli devleti kurulduktan sonra en parlak dönemini Sultan Mahmud döneminde yaşamış ve onun 30 Nisan 1030 tarihinde vefat etmesi üzerine³, oğlu Muhammed Gazne'ye giderek tahta oturmuştur. Ancak onun oyun ve eğlenceye düşkünlüğü sebebiyle askerlerinin desteğini kaybetmesi ile yerine Sultan Mahmud'un en büyük oğlu Mesud sultan ilan edildi⁴. Daha sonraları Sultan Mesud, 1040 yılında Dandanakan sahrasında Selçuklular'a yenilmesinden hemen sonra Hindistan'a çekilirken, yolda öldürüldü. Babası gibi muktedir birisi olmayan Mesud'un ortadan kaldırılmasından sonra başlayan iktidar mücadelesi ile birlikte her geçen gün artan Selçuklu baskısı Gaznelileri sarsarken Hindularını da harekete geçirdi. Sultan Mevdud'un 18 Aralık 1049 yılında daha yirmi dokuz yaşında iken beklenmedik bir şekilde ölümünden sonra Gazneli devletinde bir karışıklık meydana çıktı⁵. Selçuklular Sultan Mevdud'un ölümünden sonra Gazneliler tahtında ardı ardına meydana gelen değişikliklerden yararlanmak istediler. Çağrı Bey ve oğlu Alp Arslan orduları ile Gazne üzerine yürüdüler. Alp Arslan Toharistân yolundan ilerlerken, Çağrı Bey de Sistân yolundan Büst'e geldi. Bu sırada Gazneli Devletine sultan olan Abdurreşîd b. Mahmud (1050-1053), Hâcib Tuğrul'a Selçuklular'ı durdurma görevini verdi. Hâcib Tuğrul önce Alp Arslan'ı, ardından da süratle Büst'e ilerleyerek Çağrı Bey'i mağlup etmeye muvaffak oldu (443/1051-52)⁶. Fakat ülkedeki karışıklık sona ermedi ve bu karışıklık İbrahim b. Mesud'un tahta çıktığı 1059 yılına kadar yaklaşık olarak on yıl sürdü.

İbrahim b. Mesud'un Gazneli Sultanı Olması

Selçuklulara karşı başarı kazanmış olan Gazneli kumandan Tuğrul yeteri kadar güçlendiğini hissedince, Gazne'ye hücum ederek Abdurreşîd'i öldürterek kendisini hükümdar ilan etti (444/1052)⁷. Ardından da Sebüktegin hanedanına mensup şahzadeleri öldürmek için harekete geçti. Böylece bu hanedanı ortadan kaldırarak yeni bir hanedan kurmak istedi. Bunun için de Sebüktegin ailesinden şahzadeler Hüseyin, Nasır, İrañşah, Halid, Abdürrahman, Mansur, Hemam, Abdülrahim ve İsmail'i mahbus buldukları Dehak kalesinde öldürttü. Bu katliamlardan dolayı Gazneliler'in

¹Erdoğan Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 2000. , s. 34.

²Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Ankara 2004, s. 177.

³Erdoğan Merçil, **Gazneliler Devleti Tarihi**, Ankara 1989, s. 49.

⁴Hüseyin Algül-Osman Çetin, **İslâm Tarihi**, c. IV, İstanbul 1991, s. 65.

⁵Salim Göhce, "Gaznelilerin Hindistan Hakimiyetleri", **Türkler**, c. IV, Ankara 2002, s. 523.

⁶Erdoğan Merçil, **Kirmân Selçukluları**, Ankara 1989, s. 19.

⁷Hüseyin Algül-Osman Çetin, **a.g.e.**, c. IV, s. 67.

kendisine kafir Tuğrul adını verdikleri bu kumandan amacına ulaşmak için geriye kalan Sebüktegin hanedanına mensup olan diğer üç şahzadeye yönünü çevirdi. Bu şahzadeler Ferruhzâd, İbrahim ve Şücuâ ise Berğand kalesinde mahpus idiler. Tuğrul bu şahzadeleri öldürmek için bir grup adamını görevlendirdi⁸. Berğand kalesinde hapsedilmiş olan şahzadeleri ortadan kaldırmak için bu kaleye gelen Tuğrul'un adamları, kale kumandanı tarafından kaleye alınmadılar. Kale kumandanı ayrıca Şahzadelerin öldürülmesi konusunda, kendisine bir günlük düşünme mühleti verilmesini istedi. Bu şekilde aralarında anlaşılarda⁹. Ancak bu sıralarda Tuğrul'un Gazneli tahtını gasp etmesi pek çok kumandan tarafından hoş karşılanmayarak kendisine karşı bir muhalefet oluşmaya başladı¹⁰ ve bunun sonucunda Gazneli emirlerlerinden Nûştegin iki köle ile birlikte bir fırsatını bularak kılıç ile Tuğrul'u Gazne'de öldürdüler. Tuğrul'un öldürüldüğü haberi posta güvercini ile şahzadelerin mahpus tutuldukları kaleye haber verildi ve böylece bu şahzadeler de öldürülmekten kurtuldular. Bu olaydan kısa bir süre sonra Gazneliler'in Hindistan başkumandanı Hırhiz Gazne'ye geldi. O, kumandanlar ile şehrin ileri gelenlerini bir araya topladı bu toplantının konusu Sebüktegin ailesinden hayatta kalan üç kişi: İbrahim, Ferruhzâd ve Şücuâ'dan saltanata en lâyük olanı seçmekti. Bu toplantının ardından bu heyet Berğand kalesine doğru yola çıktı. Bu emirler önce Şahzade İbrahim'i tahta çıkarmayı düşündüler fakat o bu dönemde hasta olmasından dolayı onu biraz güçsüz gördüler, bu sebeple Ferruhzâd'ı 344(1053) yılı zilkade ayının 9 cumartesi günü Gazne tahtına çıkardılar. Hırhiz de ülke işlerinin yürütülmesinde ona yardımcı olacaktı. Ayrıca bir soruşturmadan sonra Sultan Abdurreşîd'in katledilmesinde rol oynayanların hepsi öldürüldü¹¹.

Şahzade İbrahim ise bir zaman için Berğand kalesinde tutuldu. Daha sonra Ferruhzâd tarafından Arghandabad ve Helmand'ın ırmağının kaynağında Gaznenin batı bölgesinde Ajiristanda Nây kalesine nakl edildi . Burası Gazneli şahzadelerinin gözetim altında tutulduğu bir kale idi¹². Gazne hükümdarı Ferruhzâd b. Mes'ûd b. Mahmud b. Sebüktegin 451 yılının safer ayında (Mart-Nisan1059) öldü¹³. Ferruhzâd vefat ettiğinde bütün devlet ileri gelenleri İbrahim'in saltanata getirilmesini düşünmeye başladılar¹⁴. Bu düşünce sonucunda emirler Ferruhzâd'ın kardeşi¹⁵ İbrahim'i tahta çıkarmak için fikir birliğine vardılar. Bu amaçla Serheng Hasan'ı Şahzade İbrahim'i Nây kalesinden alıp getirmesi için görevlendirdiler. Gönderilen bu

⁸Hamdullâh Mustevfi-i Kazvîni, *Târîh-i Güzide*, Neşr. Abdül Hüseyin Nevâi, Tehrân 1362, s. 399.

⁹Maulana Minhaj-ud-Din, *Tabakat-ı Nasiri*, Trans. Major H. G. Raverty, vol. I, New Delhi 1970, s. 101.

¹⁰Hüseyin Algül, *a.g.e.*, s. 67.

¹¹Maulana Minhaj-ud-Din, *a.g.e.*, s. 101; Kazvîni, *a.g.e.*, s. 399; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 83.

¹²Cliford Edmund Bosworth, *The Later Gaznavids; Splendour and Decay*, New York 1977, s. 50.

¹³İbnü'l- Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, c. X, Terc. Abdülkerim Özeydin, İstanbul 1991, s. 25.

¹⁴Maulana Minhaj-ud-Din, *a. g. e.*, s. 103.

¹⁵ Kazvîni'ye göre İbrahim Abdurreşîd'in oğlu ve bu durumda Ferruhzâd'ında amcasının oğludur. Ancak bu bilgi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü İbrahim, Ferruhzâd gibi I. Mesud'un oğludur. Bkz. Hanefi Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara 2002, s. 97.

görevliler 19 Safer 451/6 Nisan 1059 pazartesi günü Gazneye geri döndüler¹⁶. Böylece Sultan Ferruhzâd'ın ardından yerine kardeşi İbrahim b. Mesud geçti¹⁷. Sultan İbrahim tahta oturduktan bir gün sonra, kardeşi Ferruhzâd için adetler gereğince matem merasimini gerçekleştirdi. Bunun için O, devletin önemli görevlileri ve hanedan üyelerinin eşliğinde, Ferruhzâd ve atalarının mezarlarını ziyaret ederek dua etti¹⁸.

Cüzcânî'ye göre Sultan İbrahim 424/1033 yılında Herât eyaletinde doğdu¹⁹. Bu durumda İbrahim b. Mesud tahta çıktığında 26-27 yaşlarında idi. Yeni hükümdar Gazneli Devletinin başına geçtiğinde çözmesi gereken en acil iki mesele önünde durmaktaydı. Bunlardan ilki Gazneli Devleti içerisindeki Sosyal sükûnun temin edilerek ekonomik kalkınmanın başarılması idi. Diğeri ise Selçuklular ile barışın temin edilmesi idi. Bu sorunlardan ilki ile ilgili olarak Sultan İbrahim yeni iskânların inşası ve on yıl önceki iç savaşta harap edilmiş kasabaların yeniden inşa edilmesi dâhil, imparatorluğun refahını geri getirmeyi amaçlayarak kuvvetli bir politika hedefledi. İkinci görevle ilgili olarak Sultan İbrahim'in realist bir düşünceye sahip olduğunu görüyoruz²⁰. İbnü'l-Esir'in belirttiğine göre O, "Eğer dedem Mahmud'un ölümünden sonra babam Mesud'un yerinde ben olsaydım ülkemizin en ufak köşesi bizden ayrılmazdı; fakat şimdi onların aldığı yerleri geri almaktan acizim, çünkü oraları muazzam ordulara ve geniş ülkelere sahip hükümdarlar istila etti". Dediğini belirtir²¹. Bu sıralarda ise Selçuklulardan Çağrı Bey ve Alp Arslan coğrafi faktörlerin izin verdiği oranda Afganistan içerisine ilerlediler ve bunun sonucunda Hindikuş ile Gur'un dağları Gazneliler ve Selçuklular arasında doğal bir sınır oluşturdu²².

Ancak İbrahim b. Mesud Gazne tahtına çıktığı sıralarda, Gazneli ve Selçuklu Devleti ileri gelenleri her iki hükümdarın birbirlerinin topraklarını ele geçirecek durumda olmadıklarını mallarını boş yere harcadıklarını, askerleri yorduklarını, bu arada evlerin yağmalandığını, insanların öldürüldüğünü görerek barış için seferber oldular²³. Neticede bu iki Türk devleti arasındaki savaşlara son verilmesine Çağrı Bey de razı oldu ve iki taraf arasında 1059 yılında barış antlaşması yapıldı. Bu antlaşma gereğince; iki devlet hâkimiyetleri altındaki ülkeleri muhafaza ediyor ve birbirlerine saldırmamayı taahhüt ediyorlardı. İki taraf arasındaki hudut ise, Afganistan'ın kuzeyindeki Hindikuş dağları oluyordu. Bu antlaşma meşhur tarihçi Ebu'l-Fazl Beyhakî tarafından kaleme alınmış ve yarım yüzyıl kadar bazı kesintiler dışında yürürlükte kalmıştır. Sultan İbrahim bu sakin devreden yararlanarak, Selçuklular ile

¹⁶C.E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 50; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁷ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, s. 25; Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *DGBİ*, c. VI, İstanbul 1989, s. 285.

¹⁸Maulana Minhaj-ud-Din, *a. g. e.*, s. 103.

¹⁹Maulana Minhaj-ud-Din, *a.g.e.*, s. 104.

²⁰ C. E. Bosworth, *The Later Gaznevids*, s.51.

²¹İbnü'l- Esir, *a. g. e.*, c. X, s. 151.

²² C. E. Bosworth, *The Later Gaznevids*, s.51.

²³ İbnü'l- Esir, *a.g.e.*, s. 26.

mücadeleden dolayı karışıklık içinde bulunan ülkesini yeniden düzene soktu ve bir dereceye kadarda halka refah getirdi.Örneğin ülkede harap olmuş yerler tekrar tamir edildi. Bunun yanında Jatr Abad, Khair Abad ve Aimin Abad gibi birkaç yeni kasaba kurdu. Diğer taraftan bu sıralarda Selçuklu tahtına Sultan Alp Arslan geçince Gazne'ye elçiler göndererek Sultan İbrahim ile dostluğunu sağlamlaştırdı ve Gazneli topraklarına sefer yapmadı. İki devlet arasındaki bu iyi münasebetlere rağmen Sultan Alp Arslan'ın 24 Kasım 1072 tarihinde vefat etmesi üzerine, yerine oğlu Melikşah'ın sultan ilan edilmesiyle, Selçuklu Devletinde meydana gelen taht değişikliğinden Karahanlılar kadar Gazneliler de faydalanmak istedi²⁴. Çünkü Melikşah'ın Sultan olmasıyla ona karşı amcası Kirman hâkimi Kavurd ve Melikşah'ın diğer kardeşleri saltanat mücadelesine girdiler. Selçukluların bu dâhili anlaşmazlığı neticesinden Gazneli Sultan İbrahim Selçuklulara karşı yaklaşık olarak 14 yıldır sürdürdüğü pasif duruma son vermek için harekete geçti. Bu hareket neticesinde Toharistân, Bedahşan, Belh, Kunduz ya da Velvaliç ve Talekan civarındaki eski Gazneli topraklarını geri almaya teşebbüs etti. 1 Cumada 465/ Ocak-Şubat 1073 tarihinde Kavurd'un isyan ederek Rey'i işgal etmesi üzerine, bu durumu değerlendiren Sultan İbrahim²⁵, çok sayıdaki Gazneli askerini, Melikşah'ın amcası ve Emîru'l-Umerâ unvanıyla meşhur olan Osman'ın idaresindeki Çiğilkent veya Sakalkent²⁶ şehrine hücum ettirdi. Osman bunlara karşı bir şey yapamadığı gibi maiyeti ile birlikte esir edilerek hazineleriyle birlikte Gazneye götürüldü. Bu hadise üzerine Melikşah'ın ileri gelen kumandanlarından Gümüş Tekin Bilge Bey, maiyetinde son Harzemşahların ceddi Anuştekin de olduğu halde mütecavizleri takip etti. Fakat Gazneliler Çiğilkent'i yağmalayarak çekildiler²⁷. Bununla birlikte Melikşah'ın Tirmiz'e gitmek üzere hazırlığa girişmesi üzerine Gazne hükümdarı endişeye düştü ve o daha evvel davranarak Selçuklu Sultanın ordularını kendi üzerine çekmemegi sağlamak için esir edilmiş olan Emîr ül-ümera Osman'ı salimen yerine iade etti²⁸.

Gazneliler Selçuklulara karşı bu şekilde taarruzlarına devam ederken Melikşah amcası Kavurd'un isyanını bastırdıktan sonra Karahanlılar'ı itaat altına aldı ve Gaznelilere karşı harekete geçti. Bu amaçla Melikşah askerlerini toplayıp hazırlıklarını tamamladıktan sonra Gazneye yürüdü ve Herat'ın güneyindeki İsfizarda konakladı. Sultan İbrahim bu durumu haber aldığı zaman, Melikşah'ı önlemek için, Selçuklu emirlerini kendi tarafında göstermek gibi, psikolojik bir savaş planı düşündü²⁹.

Gazneli hükümdarı bunun için Melikşah'ın ileri gelen kumandanlarından müteşekkil cemaate hitaben bir mektup yazarak onlara teşekkür etti. Aralarında Sultan

²⁴Maulana Minhaj-ud-Din, a.g.e., s. 104;Erdoğan Merçil, **Gazneliler Devleti**, s. 83-84.

²⁵C.E.Bosworth, "The Political", s.93;C. E. Bosworth, **The Later Gaznavids**, s. 52.

²⁶Hindikuş dağları bölgesinde yer almaktaydı. Bkz. **Hudud al-Alam**, Translated and Explained By V.Minorsky, Cambridge 1982, s. 39.

²⁷İbrahim Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul 1953, s. 20;C.E.Bosworth, "The Political and Dynastic History of The Iranian World (A.D. 1000-1217)", **CHI**, Cambridge 1968, s. 93.

²⁸İbrahim Kafesoğlu, a. g. e., s. 29-30.

²⁹Erdoğan Merçil, **Gazneliler Devleti**, s. 83-84.

Melikşah'ı ele geçirmek ve onları Melikşah'ın elinden kurtarmak üzere kararlaştırdıkları hususları gerçekleştirmek gayesiyle, Sultan'ı Gazne topraklarına yürümeğe teşvik için yaptıkları çalışmaları anlattı ve onlara ihsan ve bağışlar vaat etti³⁰. Bu anlamda onlara sizin Sultanın yanında bizim tarafımıza gelmesi ve bize teslim olması için yaptığınız tertibat yolundadır. Biz sizin hukukunuzu zayi etmeyecek ve rütbenizi takdir edeceğiz diyerek bu şekilde bir hileye başvurdu. Ardından da bu mektubu casusuna vererek Melikşahın bulunduğu yere gönderdi³¹. Haberci Melikşahın Gazneye doğru yolda avlanarak ilerlerken dikkatleri üzerine çekmek için kasıtlı olarak Selçuklu sultanına gözüktü. Bunun üzerine Melikşah bu yabancıнын peşinden atlılarını göndererek yanına getirilmesini emretti. Selçuklu atlıları bu adamı yakalayarak Melikşahın huzuruna getirdiler. Melikşah bu şahsa orada niçin bulunduğunu sordu ancak bu adam herhangi bir şey söylemedi. Bunun üzerine Sultan bu şahsın konuşturulması için falakaya yatırılmasını buyurdu. Bu casus şiddetli bir şekilde dövülerek bin bir meşakkat ve zorluktan geçirildikten sonra, Sultan İbrahim'in yazdığı mektubu Melikşah'a verdi³². Selçuklu Sultanı bu mektubu okuduğu zaman ümerası ve adamlarının kendisine ihanet etmeleri ihtimalini düşündü ve Sultan İbrahim'in casusunu serbest bıraktı. Ardından da kumandanlarının kendisinden soğumalarından korktuğu için onlara bu konuda hiçbir şey söylemediği gibi mektubu hiç kimseye göstermeyerek seferden vazgeçip, İsfahan'a geri dönmeye karar verdi³³. Gazneli Hükümdarı bu siyasi oyunu ile Melikşahı kendi ordusu tarafından ihanete uğratılmış olduğuna gerçekten inandırdı³⁴.

Selçuklu sultanı çok iyi bir şekilde hazırlanmış olan bu hileye kanarak ülkesine çekilmesinden sonra, Gazneli hükümdarı bu başarısının sonuçlarını elde etmek amacıyla vakit kaybetmeden harekete geçti. Bu sebeple Melikşah ile kalıcı bir anlaşma sağlayabilmek için elçilerini Selçuklu sultanına gönderdi. Gazneli elçilik heyetinin başında bulunan Mihter Reşid, Gazneli hükümdarı tarafından gönderilen hediyelerle beraber Melikşahın yanına vardı³⁵. Gazneli elçisi Mihter Reşid, hediye olarak develere yüklenmiş güzel ve kıymetli elbiseler, Shabar ve Lamgan, Kamar ve Nugh gibi Gazne'nin etrafındaki mıntakalardan elde edilen yüz eşek yükü fil armutları, olağanüstü hayvanlar ki bunların içinde Şahin türü bir kuş, papağanlar, tavus kuşları,

³⁰ İbnü'l- Esir, a. g. e., c. X, s. 150.

³¹Şadruddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali el-Hüseyinî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, Çev. Necati Lügal, Ankara 1999, s. 11.

³² Mahomed Kasım Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan in India*, Translated by John Briggs, vol. I, New Delhi 1997, s. 80.

³³ el-Hüseyini, a.g.e., s. 12; İbnü'l- Esir, a. g. e., c. X, s. 151.

³⁴ C.E.Bosworth, "The Political", s.93.

³⁵Fahr-i Müdebber Muhammed b. Mansûr b. Sa'îd Mübârek Şâh, *Adâbu'l-Harbve's-Şuc'a (Âdâbu'l-Mulûk ve Kıyâfetu'l-Memlûk)* Tashih ve ihtimam: A Süheylî Hânsârî, Tehrân, 1346/1927), s.149.

deve kuşları, maymun ve bir fil³⁶ olmak üzere birçok hediyeyi Melikşahın kampına getirdi³⁷. Daha sonra Mihter Reşid Sultan Melikşah'a getirmiş olduğu hediyeleri takdim etmeye başladı. Bunların içerisinde 100 eşek yükü (her bir eşek yükü 300 kg lık bir ağırlık) fil armudu, atlar, merkepler, sığırlar, bir dişi fil, bir çift deve kuşu, bir çift tavus kuşu, bir çift papağan, bir çift beyaz keçi ve bir çift siyah keçi vardır³⁸. Sultan İbrahim'in göndermiş olduğu bu hediyelerin çeşitliliği ve nadideliği karşısında Sultan Melikşah ve Selçuklu Devleti ayanı hayran kaldılar. Çünkü Onlar bu getirilen hediyelerden bazılarının benzerlerini daha önce görmemişlerdi. Örneğin bu hediyeler arasında yer alan bir fil bulunmakta idi ki Melikşah daha önce hiç fil görmemişti. Fahri Müdebber'e göre Melikşah ilk defa gördüğü bu hayvandan dehşete kapılmıştı³⁹. Mihter Reşid bu şekilde hediyeleri Selçuklu sultanına sunduktan sonra aralarında barışın kalıcı olması için Ona Gazneli topraklarına saldırmayı terk etmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca Selçuklu ordusunun sadece insanların bir çeşidine sahip olduğunu buna karşılık Gazneli ordusunun on çeşidine sahip olduğunu belirterek Gazneli devleti ordusunun farklı milletlerden oluşmasından dolayı bunun bir üstünlük olduğunu Selçuklu sultanına hissettirdi. Ardından da Selçuklu ve Gazneli hanedanları arasında bir akrabalığın oluşması için Sultan Melikşahın kızını Sultan İbrahim'in oğluna istedi⁴⁰. Melikşah istediklerini yerine getirerek Mehd ül-Irak lakabı verilen kızı⁴¹ Gevher Melik'i, Mesud bin İbrahim'e verdi. Sultan onu Rey'den Gazneye gönderdiği için kendisine bu lakab verilmişti⁴². Nizâmü'l-Mülk bu düğün ve gelinin damadın ülkesine gönderilmesi münasebetiyle hazineden yüz bin dinar çıkardı⁴³. Bu görüşmelerin sonunda da Gazneli elçisi Mihter Reşid, Selçuklu kumandanlarını rüşvetle kandırması olduğu hilesini de kullanarak başarı sağladı. Neticede Selçuklu veziri Nizâmü'l-Mülk ve Melikşah'ın kalbine Selçuklu ordusundaki bazı emirlerin bağlılıklarından şüpheye düştüler ve Gazneliler ile barış anlaşması yapıldı⁴⁴.

Bu anlaşmadan sonra Selçuklu sultanları Gazneli hükümdarı İbrahim'i saygı ile anmışlardır. Bu anlamda Selçuklu sultanları Gazneli hükümdarı İbrahim'i "Peder-i Buzurg" olarak vasıflandırmışlardır. Mustevfî Selçuklular'ın Sultan İbrahim'e bir yazı yazdıkları zaman ona olan saygılarından dolayı Tuğra ya da amblemlerini

³⁶Müslüman hanedanlar arasında savaşlarda ilk defa çok sayıda fil kullananlar Gazneliler olmuştur. Bkz. C.E.Bosworth, "Ghaznevid Military Organisation", *Der Islam*, 36, 1961, s. 63.

³⁷Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s. 150; C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 54.

³⁸ Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s. 153-154.

³⁹ Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s. 155; C.E.Bosworth, "Military Organisation", s. 64.

⁴⁰ Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s. 156; C.E.Bosworth, "Military Organisation", s. 52.

⁴¹Fahr-i Müdebber, Melikşah'ın bu isteğe karşılık olarak Gazneli elçisine bir kıza sahip olmadığını fakat Irakta Çağrı Beyin bir kızı olduğunu yani halası olduğunu belirttiğini ve ardından da Irak'a haber göndererek halasını Sultan İbrahim'in oğlu Mesud'a verdiğini, vakit kaybetmeden gelinin gönderilmesini buyurduğunu belirtir. Bkz. Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s. 157; el-Hüseynî ise Sultan İbrahim'in bir oğlunun Sultan Alp Arslan'ın kızı ile bir diğer oğlunun da Melikşahın kızı Gevher ile evlendiğini belirtir. Bkz. el-Hüseynî, *a.g.e.*, s. 12.

⁴² el-Hüseynî, *a.g.e.*, s. 40; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, c. I, Ankara 1987, s. 208.

⁴³ İbnü'l- Esir, *a. g. e.*, c. X, s. 151.

⁴⁴Fahr-i Müdebber, *a.g.e.*, s.149;C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 54.

kullanmadıklarını belirtir. Bu arada Sultan İbrahim'in yönetiminde Selçuklular ile başlatılan iyi ilişkiler iki saray arasında bazı kültürel ve sosyal etkileşimin başlamasına da yol açtı. Örneğin şiir ve yazı Gazneli ve Selçuklu sarayları ile onlara bağlı devletler arasında birbirlerinden etkilenmeyi sağladı⁴⁵. Sultan İbrahim Selçuklular ile barış yaptıktan sonra bu durumdan istifade ederek bir taraftan karışıklık içerisinde bulunan ülkesini düzene sokarken diğer taraftan, Hindistan'a yönelik niyeti de daha belirgin bir hal almaya başladı⁴⁶.

Hindistan Seferleri:

5/11 yüzyılın ortasında Gaznede Sultanların kısa bir yaşam sürmeleri ve birbirini takip eden krizlerden dolayı Hindistan'a Gazneli ordusu seferler yapamaz duruma geldi. Özellikle Mevdud'un ölümünden sonraki on yıl içinde Gazneli sultanlarının hiçbiri Hindistan da önemli bir fetih gerçekleştiremediler. Abdurreşîd'in saltanatı zamanında Türk emirlerinden Nûştegin, 399/1099 yılında Sultan Mahmud tarafından alınan Nagarkot ya da Kangra'ya tekrar ele geçirmeyi başardı ancak 434/1043 yılında Hindu Racaları kendi aralarında birleşerek buraları Gaznelilerden tekrar geri almayı başardılar. Esasen orada Sultan Mahmud zamanından beri iki güçlü Hindli hanedan zuhur etmişti ve bu monarşiler doğu Pencâbta Gaznelilerin etkisini azaltmışlardı. Bu dönemde her ne kadar Sultan İbrahim'in Hindistan seferleri hakkında tarihsel bilgiler yetersiz ise de, çağdaş Gazne divanlarının şairleri Sultan İbrahim'in akınları hakkında oldukça önemli bilgiler verirler. Özellikle Sultan'ın iki oğlu Mahmud ve Mesud'un Hindistan'a yaptıkları seferler dolayısıyla bu şahzadelerin kazanmış oldukları zaferler hakkında birçok kasideler yazdılar⁴⁷.

Nitekim Gazneli şairlerinden olan Mes'ûd-i Sad-ı Selmân 465/1072-1073 yıllarında Lahor da Sultan İbrahim'in oğlu Seyfuddevle Ebû'l-Kasım Mahmud'un maiyetinde görülmektedir. Bu Şahzadenin, Gazne'den uzak olduğu için, yarı müstakil bir devlet merkezi gibi olan sarayında mühim bir mevki işgal ediyordu. O, bu gayretli şahzade'nin İslam idaresini kabul etmemiş Hindistan şehir ve devletlerine karşı yaptığı bütün seferlere, emirler gibi iştirak ediyor ve bunlar hakkında yazdığı kasideler ile şahzadenin faaliyetlerini ebedileştiriyordu⁴⁸. Gazneli saray geleneklerine göre Sultan İbrahim'in en büyük oğlu Seyfuddevle Mahmud 1076-1077 yılında resmen bu toprakların genel valisi olarak atandı ve kafirlerin topraklarına seferler yapmakla görevlendirildi. Aynı yıl içinde Şahzade Mahmud Halife tarafından Sâni Emîru'l-Mu'minîn unvanı ile ödüllendirildi. Gazneli tarihinde ilk defa rastlanılan bu olaydan

⁴⁵C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 55

⁴⁶Salim Göhce, *a. g. m.*, s. 524.

⁴⁷C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 63- 64.

⁴⁸Ahmed Ateş, "Mes'ûd b. Sa'd b. Salmân", *İA.*, Eskişehir 1997, s. 141.

dolayı Mes'ûd-i Sad-ı Selmân bu önemli anı göstermek için bir kaside yazmıştır⁴⁹. Bu kasidede Mes'ûd-i Sad-ı Selmân Sultan İbrahim'i Ebu'l-Muzaffer büyük Sultan olarak nitilemekte ve Şahzade Mahmud'u ise Seyfuddevle lakabı ile anarak Hindistan da hutbenin onun adına okunduğunu belirtmektedir⁵⁰. Yine tahminen aynı sıralarda Lahor'da, o zaman günün konuşma mevzuu halini alan son derecede güzel bir bina yaptırmış idi. Mes'ûd-i Sad-ı Selmân burada adeta bir şahzade gibi yaşamakta idi. Bu sırada, zaman zaman asıl idare merkezi olan Gazne'ye giderek, Sultan İbrahim için de methiyeler yazıyordu⁵¹. Mes'ûd-i Sad-ı Selmân'ın iki şiirine göre Şahzade Mahmud 40.000 kişiden oluşan bir süvari ordusu ile Agraya girerek burada Raca Japal'a saldırdı. Şahzade burada kalelerini müdafaa eden Hindularla bir kaç gün savaştı ve bu savaş sırasında kalenin savunucuları kaleden ateşle tutuşturulmuş bazı şeyleri onlara atarak vahşice savaştılar. Ancak Hinduların bu dirençlerine rağmen kale Gazneliler tarafından alındı. Bu zaferin ardından da diğer birkaç yerel hükümdarın teslimiyeti meydana geldi. Teslim olan bu yerel hâkimler Şahzade Mahmud'a filler ve hazinelerinden zengin hediyeler getirdiler⁵².

Seyfuddevle Ebû'l-Kasım Mahmud bu şekilde Hindistan da mücadele ederken Sultan İbrahim'de ülkesindeki iç sorunları hal ettikten sonra 472/1079 yılında Hindistan'a gazaya çıktı ve ilk olarak Eved kalesini muhasara etti. Burası Lahor'a yüz yirmi fersah uzaklıkta son derece müstahkem ve büyük bir kaleydi. Kale içinde on bin savaşı bulunuyordu. Bunlar Sultan İbrahim'e karşı savaştılar ve muhasaraya sabırla karşı koydular. Sultan üzerlerine birkaç defa hücum edince onun ne kadar çetin bir savaşı olduğunu gördüler ve Sultanın kararlığı karşısında korkuya kapılarak kaleyi 21 Safer 472 (23 Ağustos 1079) tarihinde teslim ettiler. Sultan burayı aldıktan sonra, dik bir tepenin zirvesinde olan "Rûbal Kalesi" denilen yere yöneldi. Bu kalenin alt tarafından ormanlar, arkasında ise deniz yer alıyordu. Çok dar bir saha dışında çarpışmaya müsait bir yer yoktu, burası da savaş için kullanılan fillerle doluydu ve orada binlerce savaşı vardı⁵³. Dolayısıyla ordunun bu kaleye yaklaşması bu koşullardan dolayı oldukça güçtü. Bu durum karşısında kaleyi almakta azimli olan Sultan İbrahim yeni tedbirler almak zorunda kaldı. İlk olarak Sultan ordunun ilerlemesi için orman içerisinde ağaçları temizleyerek yol açması için bir kaç bin kişilik bir öncü grubunu görevlendirdi. Bu şekilde açılan yol sayesinde kaleye yaklaşan Gazneli ordusu, kalenin yumuşak kaya üzerinde yapılmış olmasının avantajını kullanarak kalenin içerisine tüneller kazarak ulaştılar ve neticede kale teslim olmak zorunda kaldı. Sultan İbrahim oradan Derâ (Vera) olarak adlandırılan yöredeki diğer bir kasabaya ilerledi. Oranın yerleşikleri aslen Horasandan gelmişlerdi veya sürgün edilmişlerdi. Bunlar burada bağımsız küçük bir devlet kurmuşlardı. Buldukları

⁴⁹Sunil Sharma, "Poetics of Court and Prison in The Divân of Mas'ûd-E Sa'd-e Salmân", **A Dissertation Submitted to The Faculty of The Division of The Humanities in Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy**, Chicago 1999, s. 16; C.E.Bosworth, "The Political", s. 94.

⁵⁰ Sunil Sharma, **a.g.t.**, s. 17.

⁵¹ Ahmed Ateş, "Mes'ûd b. Sa'd b. Salmân", **İA.**, Eskişehir 1997, s. 141

⁵² C. E. Bosworth, **The Later Gaznavids**, s. 66.

⁵³ İbnü'l- Esir, **a.g.e.**, s. 109.

coğrafik konum geçilmez dağlar kuşağında olduğu için dışarıyı ile bağlantıları kesik durumda idi. Bundan dolayı diğer insanlar ile evlilikler yapmayarak eski ayinler ve geleneklerini korumuşlardı. Ancak büyük bir çalışma azmine sahip olan Sultan İbrahim dağların üzerinde ordusu için bir yol yaptırarak, hayli kuvvetli bir durumda olan Dora'ya doğru ilerledi⁵⁴. Burada bulunan bir göl sultanın ordusunun su ihtiyacını karşıladı. Ancak Sultan İbrahim'in bu kuşatması yağmurlu bir mevsime denk geldiği için ordusunda zorluklara ve endişeye yol açarak üç ay burada kalmasına sebep oldu. Fakat yağmurlar azalır azalmaz, Sultan İbrahim onları İslâm'a davet etti, ancak onlar bu teklifi kabul etmediler ve sultan ile savaşa girdiler. Bunun üzerine Gazneli hükümdarı kuşatmayı şiddetlendirerek saldırılarını artırdı ve sonunda kale zorla ele geçirildi. Kalenin bu şekilde ele geçirilmesinden sonra Müslümanlar burada büyük bir ganimet elde ettiler. Gazne ordusu burada 100.000 kişiyi esir ederek Gazneye götürdü⁵⁵.

Sultan İbrahim bu şekilde Hindistan'daki gazalardan zaferle döndükten sonra 480/1087 yılına doğru garazkar bir kimse Sultan İbrahim'e müracaat ederek, oğlu Seyfuddevle Mahmud'un Irak'a giderek Selçuklu Sultanı Melikşah'ın hizmetine girme niyetinde olduğunu bildirdi. Bu haber Sultanın üzerinde büyük bir tesir meydana getirdi. Çünkü Sultan İbrahim Selçuklular'ın bir kısım ülkesini ellerine geçirmiş oldukları gibi, geri kalan kısımlarını da elde etmek istediklerini bildiğinden sürekli olarak Selçuklulardan endişe etmekte idi. Sultan İbrahim oğlunun böyle bir hareketinin doğuracağı tehlikeden dolayı, belkide bir ihtiyat tedbiri olarak, oğlu ile nedimlerini ve bu arada Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân'⁵⁶ yakalatıp, her birini bir hisara hapsedti⁵⁷. Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân, Hindistanda sarp bir dağın üzerinde bulunan Dahak

⁵⁴ Mahomed Kasım Ferishta, *a.g.e.*, s. 80; M. Longworth Dames, "Gazneliler", *İA*, c. 4, Eskişehir 1997, s. 746.

⁵⁵ Mahomed Kasım Ferishta, *a.g.e.*, s.81; İbnü'l- Esir, *a. g. e.*, s. 109-110.

⁵⁶ Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân hakkında Doktora tezi hazırlamış olan Sunil Sharma, Şairin Sultan İbrahim'in oğlu Şahzade Mahmud ile aralarının bozulmuş olduğunu, bu durumun sonucunda mal ve mülkünün müsadere edildiğini, bunun üzerine şairin hac görevi bahanesi ile Gazneli devletinden ayrılmak için izin istediğini ancak bu iznin kendisine verilmediğini, Şair Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân'ın belkide Selçuklu sarayına sığınmak için hac faraziyasını yapmayı bahane ettiğini fakat Şahzade Mahmud'un onun Lahordan ayrılmasına izin vermediğini, bu durumun sonucunda Şair'in Gaznede Sultan İbrahim'in nezdinde kendi hamisi olan Şahzade Mahmud ile ilgili olan sorunlarına çözüm bulma yollarını araştırmaya başladığını ancak onun Sultan İbrahim nezdindeki bu girişimlerinin bir sonuç vermediği gibi Onun aleyhine dönmüş olan Sultan İbrahim için Şairi cezalandırmak için iyi bir fırsat olduğunu ve bundan dolayı Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân'ın bundan sonraki on yılını 1088-1098/99 birbirini izleyen Gaznenin üç kalesinde, Dahak, Sü ve Nây da geçirdiğini ve Sultan İbrahim'in ölmesi üzerine Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân'ın serbest bırakıldığını belirtmiştir. Bkz. Sunil Sharma, *a.g.t.*, s. 20-21-22.

⁵⁷ Fâsîh, Ahmed b. Celaleddin Muhammed Havafî, *Mucmel-i Fasihî*, c.II, Neşr. Mahmud Ferruh, Meşhed 1339, s. 192; Ahmad Ibn Umar Ibn Ali An-nizam al-Arudi Samarqandi, *Çahar Maqale*, Edited With an Introduction by Mirza Muhammad, London 1927, s. 50; Ahmed Ateş, "Mes'ûd b. Sa'd b. Salmân", *İA*, Eskişehir 1997, s. 141.

hisarına konuldu. Burada nispeten rahat, bilhassa bazı dostlarının yardımı ile maddi bakımdan endişesiz bulunuyordu. Sanki bu hal düşmanlarını yeter derecede memnun etmediğinden, hükümdarın emri ile kötü iklimli ve daha sarp bir dağın tepesinde bulunan Su hisarına nakledildi. Burada ayaklarına parangalar takılmıştı ve çok kötü bir halde bulunuyordu. Buna rağmen aynı yerde mahpus bulunan Bahram adlı birinden nücûm ve he'yet ilmini öğrendi ve mahbesinden çok iyi seyredemediği yıldızlara bakarak bu sahadaki bilgisini kuvvetlendirdi. Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân bu iki mahbesinde tam 7 yıl kaldı. Hapisten kurtulmak için yaptığı bütün teşebbüsler netice veremediği⁵⁸ gibi, üstelik bundan sonra bir takım Gazneli şahzadeler için kullanılan ve kendisinin en meşhur mahbesi olan Nây hisarına gönderildi. Kendi ifadesine göre, göklere kadar yükselen bu hisarda gömleğini yırtacak kadar bir harekete imkân vermeyen dar ve karanlık bir odaya konuldu: elleri ve ayakları zincire vurulmuş olup, yatağı bir hasır parçası idi. Bu kalede üç yıl mahpus kaldıktan sonra, yani hepsi birden on yıllık mahpusluk hayatından sonra, Abu'l-Kasım Has'ın şefaati ile affedilerek hapisten çıkarıldı (490/1097'ye doğru). Böylece mahpus hayatı sona eren Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân, Lahor'a ailesinin yanına döndü⁵⁹.

Gurlular ile Münasebetler

Sultan İbrahim'in Gur ile ilgili politikası hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte Cüzcânîni'nin Tabakât-ı Nâsırîsi'nde bu konu ile ilgili az çok bilgi mevcuttur. Bundan başka Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân'ın bir şiirinde Sultan İbrahim'e hitap'ı ve Gur ile Hindistan'da onun fetihlerinin övüldüğü mısralarda görmekteyiz. Gur Gaznelilerin erken tarihinde Sultan Mahmud ve Sultan Mesud tarafında gevşek vasal bir statü ile Gazneli Devleti hâkimiyeti altına alındı. Ancak daha sonraları bu gevşek bağ Abdurreşîd'in yönetimi süresince ve Tuğrul'un hakimiyeti ele geçirmesi döneminde tamamıyla ortadan kalktı⁶⁰.

Sultan İbrahim'in hükümdarlığı sırasında ise Gur hâkimi olan Emir Abbas'ın saltanatı devam etmekteydi. Fakat insanlar artık onun aşırı zulmünden, baskılarından ve haksızlıklarından dolayı onu terk etmeye başladılar. Bu durum karşısında Gur'un en güçlü, en ünlü şahısları ile soylularından oluşan bir grup, Gazneli Devletinin başında bulunan Mesud'un oğlu İbrahim'den yardım dileyerek bir mektubu Gazneye gönderdiler. Bu yardım isteğine uygun olarak Sultan İbrahim büyük bir ordu ile Gur'un üzerine doğru ilerledi. Sultan Gur'a ulaştığı zaman, Gur'un bütün önemli şahısları ve ordunun kumandanları onun tarafına geçtiler. Ardından da Gur hâkimi Emir Abbas'ı Sultan İbrahim'e teslim ettiler. Sultan İbrahim, Emir Abbas'ın hapse atılması gerektiğini emretti ve bu amaçla onu uzağa Gazneye götürdü. Gur

⁵⁸Mes'ûd-i Sa'd-ı Selmân suçsuzluğunu dile getiren şiirler yazarak bu şiirlerin Sultan İbrahim'e ulaştırılmasını sağladı. Ancak onun bu girişimleri hükümdarın üzerinde herhangi bir tesir bırakmadığı için tutukluluk hali devam etti. Bkz. Ahmad Ibn Umar Ibn Ali An-nizam al-Arudi Samarqandi, a.g.e, s. 51.

⁵⁹Ahmed Ateş, "Mes'ûd b. Sa'd b", s. 142.

⁶⁰C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s.68- 69.

topraklarının yönetimini ise Emir Abbas'ın oğlu Emir Muhammed'e verdi⁶¹. Muhammed b. Abbas, babasının kötü alışkanlıklarına sahip olmayan aksine erdemli bir şahsiyete sahip bulunmaktaydı. Bunun yanında o Gazneli devletine kendisi için belirlenmiş olan vergiyi düzenli bir şekilde ödemiş ve ayrıca Gazneli hükümdarına gerekli saygıyı göstermek için belirli aralıklarla Gazneye gelerek Sultan İbrahim'e sadık bir vasal olarak kaldığını göstermiştir⁶².

Bundan başka Gazneli Sultan İbrahim döneminde, Gur bölgesinde Gurlu Hüseyin yedi yıl zindanda kaldıktan sonra kaçarak Gazneli hududuna ulaştı. Haramilerin bir grubu onu kendi aralarına almaya karar verdiler. Bunun için ona silah elbise ve at verdiler. Ancak bir süreden beri Gazneli Sultan İbrahim o hırsızların yakalanması için emir vermişti. Bir gece Sultanın adamları onların başına ulaştılar ve tamamını yakaladılar. Sultan İbrahim celat'a bu haramilerin tamamını katl etmesini emretti⁶³. Sam'ın oğlu Hüseyin, cellât onun gözlerini bağladığı zaman, "Allahım! yanlışın (hatanın) sana mahsus olmadığını biliyorum ancak neden ben masum olmama rağmen ölümün acısını böyle duyuyorum?" diye inledi. Bu sözler cellâdı etkiledi ve konuyu saraya birinin aracılığıyla sundu. Bunun üzerine Sultan İbrahim Hüseyin'in huzuruna getirilmesini emretti. Sultan İbrahim'in huzuruna getirilen Gurlu Hüseyin Sultan'a acıklı durumunu arz etti. Sultan onun durumunu öğrenince ona merhamet etti⁶⁴. Ayrıca ona lütfederek hâciblik mertebesine getirdi. Ardından da akrabasından bir kadınla onu evlendirdi. Bu lütufların yanında Sultan İbrahim ona Gur'un emirliğine de verdi⁶⁵.

Abbasi Halifeleri ile İlişkiler:

Bağdat'taki Abbasi halifesi ile ilişkilerde Sultan İbrahim'in hükümdarlığı döneminde belirli aralıklarla yapılan elçilik teatileri hakkında bilgiyi sahip bulunmaktayız. Gazneliler ve Abbasi halifeleri arasındaki ilişkiler Sultan Mahmud ve Mesud döneminde Gazneliler aşırı Şiilik ve diğer aykırılıklara karşı Sünni düşüncenin savunuculuğunu yaparak Abbasiler ile yakın ilişkilerini sürdürmeye özellikle istekli olmuşlardı. Bu dönemde Sünni Abbasi halifelerini Şii Büveyhilerin boyunduruğundan kurtarmak için niyetlerini açıkça belirttiler. Esasen Gazneli hükümdarları kendi teb'alarının gözlerinde hükümdarlıklarının desteklenmesi ve yapısal uygunluğu açısından tahta çıkmalarını, halifeler tarafından tasdik edilmesine özen gösterdiler. Sultan Mesud 1030 yılında tahta çıktığında Halife el-Kadir'in elçisi Nişâbûrda bu törende bulunmuş ve bu durum Beyhaki tarafından tasvir edilmiştir. Ancak Sultan İbrahim'in tahta çıkışında buna benzer herhangi bir anlatımına sahip değiliz. Bununla

⁶¹Maulana Minhaj-ud-Din, *a. g. e.*, s.331- 332.

⁶²C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 69.

⁶³Kazvîni, *a.g.e.*, s. 403.

⁶⁴ Maulana Minhaj-ud-Din, *a. g. e.*, s. 323., n.6.

⁶⁵Kazvîni, *a.g.e.*, s. 403.

birlikte Halife el-Kâim Bağdat ta Arslan Basasirinin 451/1060 yılında yenilgiye uğratılmasından sonra bir zafernameyi Sultan İbrahim'e göndermiştir⁶⁶. Bundan başka Sultan İbrahim adına kesilmiş yer ve tarihi belirsiz bir sikkede, Kâim Biemrillâh'ın ve Sultan İbrahim'in ismi ve lakabı olarak "Nasîru'd-Devle" ibarelerinin bulunması Gazneli hükümdarının bu dönemde Abbasi halifeliğine olan bağlılığını göstermektedir⁶⁷.

Bu anlamda Sultan İbrahim uzun yönetimi sırasında, kullandığı lakapların ve unvanların göz kamaştırıcı bir serisine sahip olmuştur. Bu lakapların kendisine Bağdad halifeliği tarafından verildiğini farz edebiliriz. Bu şekilde Sultan İbrahim bunları hutbelerde ve sikkelerde kullanmıştır. Bu duruma karşılık olarak Gaznelilerde Abbasi halifesini tanımaya devam etmişlerdir. Ayrıca Gaznelilerin Hindistan'a yaptıkları seferler sonucunda elde ettikleri ganimetlerden de Bağdad'a zengin hediyeler gönderilmiştir. Bu dönemde Gazneli hükümdarı ve şahzadeleri için kullanılan unvan ve lakaplar daha çok bazı şiirlerin mısralarında bulunmaktadır⁶⁸.

İbrahim b. Mesud'un Yönetim Anlayışı

Sultan-ı Radi İbrahim'in döneminde Gazne şehrinde kuraklık ve kıtlık meydana geldi. Bunun sonucunda büyük bir pahalılık meydana geldiğinden Gaznedeki ahali başka taraflara gitmeye başladılar. Sultan İbrahim bu durumun araştırılmasını buyurdu⁶⁹. Sultan bu dönemde teb'ası için ne yapabileceği konusunda sarayında düşünerek bu durumdan endişe etti. Daha sonra hizmetçilerine şehrin durumunu tekrar sordu. Görevliler kendisine şehirde bir haftadan beri undan, ekmek ve yemekten pişmiş ve pişmemiş hiç bir şeyin kalmadığını, kıtlık ve pahalılığın her tarafı etkilediğini bunun neticesinde şehir ahalisinin şehri terk ettiklerini belirttiler. Bu durum karşısında Sultan İbrahim büyük bir üzüntü içerisinde girerek bütün gece uyuyamadı. Sultan İbrahim bir sonraki gün cümle ayan ve erkânın huzuruna gelmesini istedi ve huzuruna gelenleri şehrin düştüğü durumdan dolayı azarladı. Bunun üzerine bütün ayan, erkân ve ümera söz birliği ederek bu işin üstesinde ancak Ebû'l-Ferec'in gelebileceğini belirttiler⁷⁰.

Bu teklif üzerine Sultan İbrahim Ebû'l-Ferec'e yirmi bir önemli iş vererek onun Gaznedeki durumu düzeltmesini istedi. Bu işlerin arasında ülkenin önemli bazı bölgelerinin tasarrufu da bulunmaktaydı ki buna göre Gazneden Tekinâbâd'a kadar olan yerler, Büst, Mustenk, Mekrân, Karamşir, Nemaşir, Hudad, Sıvastan, Soruc, Künabayat⁷¹ ve sahil mıntakası onun tasarrufuna verildi. Ebû'l-Ferec'in yükümlülüğündeki işler ise başta Saray hareminin kedhüdâlığı, müteveli-i esbâb-ı hâss, yemînî vakıflarının idaresi, darbhane ve tırazhane, saray mutfağının idaresi

⁶⁶ C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 78.

⁶⁷ Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 134.

⁶⁸ C. E. Bosworth, *The Later Gaznavids*, s. 79.

⁶⁹ Fahr-i Müdebbir, *a.g.e.*, s. 102.

⁷⁰ Fahr-i Müdebbir, *a.g.e.*, s. 103.

⁷¹ Fahr-i Müdebbir, *a.g.e.*, s. 104.

kendisine verildi. Daha sonra Hazine ve câmehâne de onun tasarrufuna verildi. Sultan İbrahim'in bütün bu önemli işleri Ebû'l-Ferec'e tevdi etmesi ona olan güveninden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Ebû'l-Ferec Sultan İbrahim'in sütkardeşi idi. Kur'ân, edebiyat ve hat öğreten okuldan arkadaşıydı ayrıca Nây hisarında birlikteydiler ve bir arada büyümüşlerdi⁷². Böylece doğru gitmeyen ve problem olan her şey ona havale edildi⁷³.

Bu arada Gaznede meydana gelen kıtlıktan dolayı hane kapıları kapatılarak ahali başka yere göç etmeye başladı. Bunun üzerine Sultan İbrahim, münadilerin at ve eşeğe binerek bütün şehir ve mahalleri dolaşarak hububat verileceğini duyurmalarını emretti. Bu emir üzerine yaklaşık olarak 200 at ve eşeğe binen tellallar o akşam bütün şehre bu haberi verdiler. Bu dönemde Gaznede 6 bin aşçı 6 bin oduncu, pirinççi ve hayvan yemi satıcısı bulunmaktaydı. Ertesi gün de bütün oduncu, hububatçı, aşçı ve hayvan yemi satıcıları istenilen yerde toplanmaya başladılar. Sultanın fermanı gereğince bunların her birine onar eşek yükü hububat'ı verdiler. Sultanın bu tedbiri sayesinde aşçılar, oduncu, pirinççi ve hayvan yemi satıcıları işlerinin başlarına dönerek dükkânlarını açabildiler. Ardından da şehirde ekmek bol olmaya başladı. Öyleki sabahleyin ekmeğin menî 70 dirhem iken akşam namazında 50 dirheme, ertesi gün 30 dirhem oldu ve nihayetinde bir sonraki gün tekrar 17 dirheme indi⁷⁴. Bu durum Sultan İbrahim'e haber verildiği zaman Allah'a hamd etti. Ardından da her tarafa develer ve hızlı süvariler göndererek teb'asından gitmiş olanları tekrar getirtti. Sultan İbrahim daha sonra sarayına giderek şehrin durumunu tekrar kontrol ettirdi. Sultan şehirde durumun düzeliş eskisinden iyi olduğunu öğrenince bu durumdan memnun olarak büyük bir sevinç duydu. Bir sonraki gün de Ebû'l-Ferec'i huzuruna çağırarak ona birçok iltifatlarla bulunarak yapmış olduğu işin zamanın önünde hatıra olarak kalacağını belirtti. Ayrıca ona her görev için bir hil'at vereceğini ve 21 hil'at buyurduğunu söyledi. Bunun üzerine Ebû'l-Ferec alemin padişahında lütuf'un çok olduğunu ancak kendisinin yaşlanmış olduğunu bu sebeple her üç göreve bir hil'at buyurmasını diledi. Bunun üzerine ertesi gün Sultan 7 tane hilat buyurdu. Tahtırevân, davul, sancak, filkalkan, savaş baltası, alâmet ve mızrak örtü ile örtülmüş olarak evine gönderildi⁷⁵. Âdem aleyhi selamdan o güne kadar hiç bir padişah hizmetkârına bir günde iki hil'at vermemişti⁷⁶. Sultan İbrahim ayrıca bu en güvendiği adamı Şerîf Ebû'l-Ferec Sıddıkiye, içlerinde saraydaki gulamlar gibi altın kemerlere sahip olan yetmiş kişilik özel bir gurubu ile 400 Türk gulamını ihsan etti; fakat o para ve benzeri türdeki

⁷² Fahr-i Müdebbir, a.g.e., s. 105.

⁷³ Hanefi Palabıyık, a.g.e., s. 221.

⁷⁴ Fahr-i Müdebbir, a.g.e., s. 107.

⁷⁵ Fahr-i Müdebbir, a.g.e., s. 108.

⁷⁶ Fahr-i Müdebbir, a.g.e., s. 109.

ödenekleri onlara kendisi ödemeye devam etti ve böylece bu gulamlar ile kişisel bağını da kesmedi⁷⁷.

Sultan İbrahim bu şekilde otoritesinin devam ettirilmesi konusunda son derece titiz davranırken aynı şekilde teb'asının geleceği konusunda da son derece hassas davranmaktaydı. Örneğin O, 1079 yılında Hindistan'a sefer yapıp burada Dora denilen bir yeri fethettikten sonra, tesadüfen büyük bir emek ve zorlukla ağır bir taşı taşıyan esirlerden birini gördü. Sultan bu esire merhamet göstererek o taşı aşağı atılarak o taşın orada kalmasını emretti. Sultan aynı zamanda o esire özgürlüğünü de verdi. Ancak bu taş umumi yolun üzerinde idi ve yolculara sıkıntı vermekte idi. Fakat Sultan İbrahim'in kumandanlarının sıkı uygulaması genel olarak bilindiği için hiç kimse ona dokunmaya kalkışmadı. Bir gün Sultan İbrahim'in nedimlerinden biri, bu taşın üzerinde atı ile tökezlediği için, onu kaldırmak için akıllıca düşündü ve kurnazlıkla Sultan İbrahim'e ondan bahsetmek için elverişli bir durum elde etti. Fakat Sultan İbrahim ona o taşın orada bırakılmasını emrettiğini, o taşın orada savaş felaketlerinden bir anıt olarak kalması gerektiğini, Ayrıca hükümdarın verdiği emirleri yerine getirmekte dikkatsiz olan bir emirin desteklenmesinden çok bir hükümdarın verdiği buyruk konusunda sebat göstermesinin onun için daha iyi olacağını belirtti. Bu yüzden taş orada olduğu gibi kaldı. Bu durum bize Sultan İbrahim'in hem insanların başına gelen felaketlerden dolayı üzüntü duyduğunu hem de emirlerinin yerine getirilmemesine müsamaha göstermediğini gösteriyor⁷⁸.

Yine onun teb'asına karşı olan merhamet ve adaletine bir gösterge olarak Selçuklu devlet adamı Nizâmu'l-Mülk'ün verdiği anekdot oldukça manidardır. Buna göre Gazne şehrinde ekmekçiler gitgide dükkânlarının kepenklerini kapattılar. Ekmek pahalılaştı. Yabancılar ve fakirler sıkıntıya düştüler: şikâyet için dergâha Sultan İbrahim'in huzuruna çıktılar ve ekmekçilerden yakındılar. Sultan bütün ekmekçileri huzurunda hazır etmelerini emretti ve "niçin ekmek sıkıntısı çıkarmış olduklarını" sordu. Ekmekçiler, "bu şehre getirilen buğdayı, sizin has ekmekçileriniz (saray ekmekçileri) satın alıyorlar, ambar ediyorlar ve fermanın böyle olduğunu söylüyorlar, bir men yük satın almamıza izin vermiyorlar" dediler. Bunun üzerine Sultan İbrahim has ekmekçileri getirmelerini ve fillerin ayakları altına atmalarını emretti. Daha Sonrada ölmüş olan has ekmekçileri fillerin hortumlarına bağladılar, şehirde dolaştırdılar ve ekmekçilerden dükkânını açmayan herkesin başına aynı şeyin geleceğini tellallar ilan ettiler. Bundan sonra ambarları açtılar ve buğday dağıttılar. Ertesi gün akşam namazına kadar her bir dükkânda kimsenin satın almadığı ekmek yığınları kalmıştı. Selçuklu devlet adamı Nizâmu'l-Mülk'ün belirttiği gibi padişah bu şekilde insafı ve adil olunca reâyânın işi hep sükun bulmaktaydı⁷⁹.

Sultan İbrahim kırk iki yıl süren hâkimiyeti sırasında ilk olarak Sultan Mesud zamanında münşi olan Ebû'l-Sehl el-Hocendiyi kendisine vezir olarak atadı. Ancak bir

⁷⁷C.E.Bosworth, "Military Organisation", s. 49.

⁷⁸Mahomed Kasım Ferishta, a.g.e., s. 81.

⁷⁹Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, Hazırlayan Mehmet Altay Köymen, Ankara 1990, s. 57-58.

süre sonra bu vezirin davranışları Sultan İbrahim'in mizacına uymadığı için Sultan onu bu görevden azletti. Sultan İbrahim'in diğer bir veziri ise Abdülhamid b. Ahmed b. Abdülsamed idi. Sultanın bu veziri adalet dağıtmada ve yanlış gidermede babasını geride bırakmıştır. O ayrıca reâyânın yararına yapmış olduğu çalışmalarla da şöhret kazandı. Abdülhamid b. Ahmed b. Abdülsamed Sultan İbrahim'in son veziri idi⁸⁰. Sultan İbrahim'in bu veziri yaklaşık olarak yirmi iki yıl Gazneli Devletinde vezir olarak hizmettete bulundu⁸¹

"Sultan" bir unvan olarak islâmda ilk olarak Gazneli Mahmud b. Sebüktegin için kullanılmıştır. Ancak Resmî olarak Gazneli paralarında bu unvanı ilk kullanan Sultan İbrahimdir⁸². Gaznelilerin bayrağının rengi siyah ve Sultan İbrahim'in bayrağı üzerinde bir arslan resmi vardı⁸³. Ayrıca Gazneli saray çetrelere de siyah renkte idi ve Sultan İbrahim zamanında yeni bir uygulamaya gidilerek çetrelere üzerine bir şahin resmi mücevherlerle süsletilerek işletilmeye başlandı⁸⁴.

İbrahim b. Mesud'un Kişiliği:

Zahiruldevle İbrahim büyük bir şahsiyet ve uzun ömürlü bir hükümdardı. Selçuklu sultanları ona baba diye hitap ettiler. Yaklaşık olarak kırk iki yıl Gazneli devletine hükümdarlık yaptı. Sultan İbrahim hayrat işleri için çabaladı ve mescitler, hankahlar ve kervansaraylar inşa etti⁸⁵. Sultan İbrahim Sufiliği ile de ünlü idi⁸⁶. Bu bakımdan O, dindar, müeyyid, muvaffak bir padişah idi. Onun velîlikten de nasibi olduğunu söylerler. Saltanat sürdüğü müddetçe, köşk, manzara ve saltanata ait yapılar için bir tuğla dahi yere atmamıştır. Fî sebilillah dört yüze yakın tekke, ribat, medrese ve mescit inşa ettirdi. Sultan İbrahim geceleri Gazne mahallelerinin etrafını dolaşırdı. Dul kadınlara ve muhtaçlara kendi eliyle yemek ve altın verirdi. Onun zamanında, Gazne'de göz ilacı eşrîbe ve bütün hastalıklar için gerekli olan ilaçları onun hazinesinden karşılanırdı⁸⁷.

Sultan İbrahim gençliğinde duygusal iştahını bastırmış olduğu için fedakârlık ve ahlak yönünden olağanüstü bir kişiliğe sahipti. O, Şaban, Recep ve Ramazan boyunca oruç tutardı. O bu şekilde mukaddes üç ayların tamamını oruç tutarak geçirirdi. Aynı şekilde Sultan İbrahim yoksullara hayırda bulunarak onlara bol

⁸⁰Hvandmîr, *Dustûr'u'l-Vüzerâ*, Tashih Saîd Nefîsî, Tehrân 1317, s. 146-147.

⁸¹C. E. Bosworth, *The Later*, s.71.

⁸²M.Longworth Dames, "Gazneliler", *İA*, c.IV, Eskişehir 1997, s. 746; J.H. Kramers, "Sultan", *İA*, c. XI, Eskişehir 1997, s. 25; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 82.

⁸³C. E. Bosworth, *The Later*, s. 56; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 159.

⁸⁴C.E.Bosworth, "Military Organisation", s. 48 n. 34.

⁸⁵Kazvîni, *a.g.e.*, s. 400.

⁸⁶Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, c. I, Ankara 1987, s. 208.

⁸⁷Devletşah, *a.g.e.*, s. 138.

miktarda para yardımı yapmanın yanında, adaletli bir şekilde devleti yöneterek teb'asını gözetip kolladı⁸⁸.

Bütün Gazneli Sultanları arasında, İbrahim dindar, teb'asının refahı için çalışan, yardımsever ve irfan sahibi biri olarak gelecek kuşaklara bir ün bıraktı. Bu ün bir sonraki yüzyıl içinde dahi unutulmamıştı. Nitekim İbnül Esir onun dindarlığını vurgular. Gerçektende o her yıl bir Kur'an-ı Kerim'i kendi el yazısı ile yazardı ve diğer hediyeler ile birlikte Mekkeye gönderirdi. Bu vasıflarından dolayı Gazneli hükümdarına Radiyyu'd-Din lakabı verilmişti. Bundan başka edebiyat alanında verilen bazı eserlerde bu bilge yöneticinin örnek davranışlarına rastlamaktayız. Mesela Avfi, Onun önemli işlere atamalar yaparken danışmanları ile görüştüğünü belirtir. Yine benzer şekilde evi kamulaştırılması gereken yaşlı bir hanımın evinin bedelinin ödenerek ve rızası alınarak satın alındığını ve zorla vergi toplanmaması hakkında Avfi bazı anekdotları verir. Sultan İbrahim döneminde Gazneli hanedanının Sünni Müslümanların koruyucusu olduğu imajı Müslümanların düşüncelerinde hala tazeydi; Sultan Mahmud'un İsmailiiler ve diğer Şii gruplar gibi muhalif Müslümanlara karşı ve Hindu pagan (putperest)lara karşı bir İslam kahramanı olarak yer aldı. Sultan İbrahim'de cömert yardımı, edebiyat ve kültürel alanındaki gelişmelerin koruyucusu olarak İslam dünyasında atasının geleneklerini sürdürdü. Beyhaki eseri olan Tarih-i Mesudiyi Sultan İbrahim'e adanmıştır⁸⁹.

Sultan İbrahim'in lakabı Zahîru'd-Devle tevkî'atı ise Billâhi'l-Kerîm Yesiku İbrahim olarak geçmektedir⁹⁰. Sultan İbrahim adına kesilmiş olan bir sikkede "Zahîru'd-Devle ve Nasîru'l-Mille", bir başka sikkede "Zahîr'd-Devle el-Melik İbrahim Nasîrî", bir başkasında "Sultânu'l-Azam Kâhiru'l-Mulûk Seyyidu's-Selâtin", bir diğerinde "Hâfız es-Sultanu'l-A'zam", yine diğer bir sikkede "Seyfu's-Sultani'l-A'zam" lakabları yer almaktadır⁹¹. Bunlardan başka "Nizam ed Devle", es-Sultanu'l Muazam", "Zahîru'l-Mille", Radiyyu'd-Din", "Seyidu's-Selâtin", "Melik el-İslâm", "Emîru'l-Mu'minîn" gibi diğer başka lakablara'da sahip olmuştur⁹². Sultan İbrahim bu lakabları davranışları ile hak etmiş bir hükümdardı. Nitekim O, savaş sanatında mahir bir yapıya sahipti ve bu özelliğini de çok iyi bir şekilde mızrak ile yay kullanarak göstermişti⁹³.

Sultan İbrahim döneminde önemli şairler yetişmiştir. Bunlardan biri de Meliki Osman-ı Muhtarîdir. Bu şair Sultan İbrahim için kaside yazmıştır ve bu yazdığı kasideye de birçok kişi nazire yazmıştır⁹⁴. Aynı şekilde bu dönemde Gaznede yaşayan Hâkîm-ı Senâide Sultan İbrahim için medhiyeler yazmış ve Gazneli Sultanı Hindistan'a

⁸⁸Mahomed Kasım Ferishta, *a.g.e.*, s. 79.

⁸⁹C. E. Bosworth, *The Later*, s. 74-75.

⁹⁰*Mücmelu't-Tevârih ve'l-Kısâs*, Neşr. Muhammed Ramazarî , Tehrâ n 1318, s. 329; Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s. 155.

⁹¹Hanefi Palabıyık, *a.g.e.*, s.134.

⁹²C. E. Bosworth, *The Later*, s. 56.

⁹³C.E.Bosworth, "Military Organisation", s. 67.

⁹⁴Devletşah, *a.g.e.*, s. 137.

sefer yaptığı zaman Hâkîm, Sultana kasideyi çabuk ulaştırmak için onun yanına gitmiştir⁹⁵. Sultan İbrahim döneminde tarihi eserlere de önem verilmiştir. Beyhaki diye tanınmış olan Ebül-Fadl Muhammed'in Tarih-i Beyhakî diye ünlü olan eserin bugün eldeki kısımları Sultan Feruhzad ve Sultan İbrahim'in saltanatları sırasında yazılmıştır⁹⁶.

Sultan İbrahim'in görüntüsü İslam yöneticilerinin ideal kişiliği olarak Müslüman müellifler tarafından inşa edildi. O dinin arkadaşı devrinin maecenas ve insanların rehberi idi. Ancak Sultan İbrahim'in en belirgin özelliği ise onun çok sıkı bir realist kişiliğe sahip olması idi. Onun Selçuklular'a karşı izlemiş olduğu siyasal politikasının genel eğilimi bu yönde gelişmişti. Sultan İbrahim aynı zamanda kendi hizmetindekilerden kati bir itaat ve sorunsuz bir bağlılık talep etti. Bunun yanında Hindistan'a yapılan seferler neticesinde elde edilen ganimetlere rağmen ordunun masrafları Sultan İbrahim döneminde hala devlete ağır gelmekte idi. Bu durum doğal olarak ahaliye vergi olarak yansımaktaydı. Nitekim Cüzcânî Sultan İbrahim'in oğlu ve halefi Mesud'un Gazneli tahtına çıktıktan sonra eski yönetiminin bazı sert mali uygulamalarını ortadan kaldırdığını belirtir⁹⁷. Bununla birlikte Sultan İbrahim 1099 yılında vefat edince⁹⁸, yerine geçen III. Mesud Gazneli hükümdarı olarak memleketin tüm mülük, umerâ ve ekâbirânını, Sultan İbrahim zamanındaki gibi bıraktı⁹⁹.

Sultan İbrahim başarılı, adil ve idealist bir hükümdar olarak kırk iki yıl Gazneli Devletini yönetti. Öldüğünde yaşı altmış sekiz idi. O, 492/1099 yılında öldüğünde geride 36 tane oğul bırakmıştı ki bunlardan ismi bilinenler Mahmud, İshak, Yusuf, Nasır, Ali, Bihzad, Hurşid, Malik, Khub-chir, Azad Melik, Malikşir, Togan Şah, Tahamtan Şah, Turan Şah, Malikzad, Malik Dad, Şemsül Mülk, Malik Şir, Şir Malik, Malik, Mesud, İran Malik, Kaihan Şah, Cihan Şah, Firuz Şah, Miran Şah, Yaghan Şah, Turkan Şah, Arslan Şah, Tuğrul Şah, Kutluğ Şah, Muayyid Şah, Sultan Şah, Melik Şah, Hüsrev Şah, Farruk Şah ve Bahram Şah idiler¹⁰⁰. Bunların yanında Sultan İbrahim 40 tanede kız çocuğuna sahip olmuştu. O, bunların tümünü seyidler ve ulema ile evlendirdi¹⁰¹. Bu kızlardan biride Tabakât-ı Nâsırî'nin müellifi olan Cüzcânî'nin büyük büyük babası Minhac-ı Sarac ile evlendirilmişti¹⁰².

⁹⁵ Devletşah, **a.g.e.**, s. 139.

⁹⁶ Y. Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 246.

⁹⁷ C. E. Bosworth, **The Later**, s. 80- 81.

⁹⁸ Y. Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 209.

⁹⁹ Hanefi Palabıyık, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁰⁰ Maulana Minhaj-ud-Din, **a.g.e.**, s. 105.

¹⁰¹ Mahomed Kasım Ferishta, **a.g.e.**, s. 81.

¹⁰² Maulana Minhaj-ud-Din, **a.g.e.**, s.104.

Sonuç

Sultan İbrahim yaklaşık olarak 42 yıllık saltanatı boyunca ülkesini başta Selçuklu tehlikesi olmak üzere birçok saldırılara karşı koruyabildi. Onun ölümünden sora ise Gazneli Devleti daha önce düşmüş olduğu karışık döneme tekrar girdi ve nihayetinde Gurlular tarafından ortadan kaldırıldı. Bu açıdan Sultan İbrahim sadece Gazneli devleti için değil birçok Türk İslam devleti içerisinde müstesna bir hükümdar olarak tarihte yerini alır. Sultan İbrahim'in bu başarısı tamamıyla onun şahsi kabiliyeti, akli, zekâsı, adaleti, cesareti ve geçmiş ile gelecek arasında bağ kurarak olayları değerlendirebilmesinden kaynaklanmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmad Ibn Umar Ibn Ali An-nizam al-Arudi Samarqandi, **Çahar Maqale**, Edited With an Introduction by Mirza Muhammad, London 1927.
- ALGÜL, Hüseyin - Çetin, Osman, **İslâm Tarihi**, c. IV, İstanbul 1991.
- ATEŞ, Ahmed, "Mes'ûd b. Sa'd b. Salmân", **İA.**, Eskişehir 1997.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, c. I, Ankara 1987.
- BOSWORTH, Cliford Edmund, **The Later Gaznavids; Splendour and Decay**, New York 1977.
- _____, "Ghaznevid Military Organisation", **Der Islam**, 36, 1961.
- _____, "The Political and Dynastic History of The Iranian World (A.D. 1000-1217)", **CHI**, Cambridge 1968.
- CÖHCE, Salim, "Gaznelilerin Hindistan Hakimiyetleri", **Türkler**, c. IV, Ankara 2002.
- DAMAS, M. Longworth, "Gazneliler", **İA**, c. IV, Eskişehir 1997.
- DEVLETŞAH, **Tezkiretü'ş-Şuara**, Çev. Necati Lugal, c. I, İstanbul 1977.
- Fahr-i Müdebbir Muhammed b. Mansûr b. Sa'îd Mübârek Şâh, **Adâbu'l-Harbve's-Şuc'a (Âdâbu'l-Mulûk ve Kıyâfetu'l-Memlûk)** Tashih ve ihtimam : A Süheyli Hânsârî, Tehrân, 1346/1927.
- FÂSÎH, Ahmed b. Celaleddin Muhammed Havafî, **Mucmel-i Fasihî**, Neşr: Mahmud Ferruh, Meşhed 1339.
- FERİŞHTA, Mahomed Kasım, **History of the Rise of the Mahomedan in India**, Translated by John Briggs, vol. I, New Delhi 1997.
- Hamdullâh Mustevfî-i Kazvînî, **Târîh-i Güzîde**, Neşr. Abdül Hüseyin Nevâî, Tehrân 1362.
- Hudud al-Alam**, Translated and Explained By V. Minorsky, Cambridge 1982.
- Hvandmîr, **Dustûru'l-Vüzerâ**, Tashih Saîd Nefsî, Tehrân 1317.

- İbnü'l- Esir, **El Kâmil Fi't-Tarih**, Terc. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 199.
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, İstanbul 1953.
- KRAMERS, J.H., "Sultan", **İA**, c. XI, Eskişehir 1997.
- Maulana Minhaj-ud-Din, **Tabakat-ı Nasırı**, Trans. Major H. G. Raverty, vol. I, New Delhi 1970.
- MERÇİL, Erdoğan "Gazneliler", **DGBİ**, c. VI, İstanbul 1989.
- _____, **Gazneliler Devleti Tarihi**, Ankara 1989.
- _____, **Kirmân Selçukluları**, Ankara 1989.
- _____, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Ankara 2000.
- Mücmelu't-Tevârih ve'l-Kısâs**, Neşr. Muhammed Ramazaî , Tehrân 1318.
- Nizâmü'l-Mülk, **Siyâset-Nâme**, Hazırlayan Mehmet Altay Köymen, Ankara 1990.
- PALABIYIK, Hanefi, **Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı**, Ankara 2002.
- SHARMA, Sunil, "Poetics of Court and Prison in The Dîvân of Mas'ûd-E Sa'd-e Salmân", **A Dissertation Submitted to The Faculty of The Division of The Humanites in Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy**, Chicago 1999.
- Şadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali el-Hüseynî, **Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye**, Çev. Necati Lügal, Ankara 1999.
- YAZICI, Nesimi, **İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi**, Ankara 2004.